

Peder Beckholdt

Danskeren, der blev Jesu grav
første vogter

Efterladte optegnelser

Indledning

Første del af disse optegnelser er skrevet af Sv. Waendelin og gengivet i »Julegranen«, udgivet af Holst Printing Co., Cedar Falls, Iowa i 1935. Anden del er genfortalt/oversat efter Beckholdt og hans kone Johanne's egne optegnelser. Mange sproglige vendinger kunne ønskes ændret til mere korrekt dansk, hvilket dog ikke ville være korrekt over for forfatterne, når det er deres optegnelser, der gengives. Fuld forståelse af teksten får måske kun bibelkyndige p.gr. af de mange stednavne og henvisninger til skriftsteder – disse kan dog slås efter af enhver. Hvor der er anført bemærkninger om »nutiden«, bør læseren være opmærksom på, at optegnelserne er skrevet omkring århundredskiftet.

BOGTRYKKEREN

Peter Beckholt,

født 5. januar 1845 og død 1. juni 1934, tilbragte de sidste 20 år af sit liv i Askov. Han efterlod sig efterfølgende optegnelser fra sit ophold i Palæstina. Efter 4-5 år i Betlehem påtog han og hans hustru, Johanne Sevrine Beckholt, født Wandel (14/5 1860-2/11 1906), sig at føre tilsyn med Jesu grav i Jerusalem.

Det var ikke det officielle sted, som der er bygget en helligdom over. Men den engelske general Gordon, som 1885 faldt ved Kartum, havde ved arkæologiske undersøgelser fundet et klippefremspring uden for og nær ved Damaskusporten. Det lignede stærkt en pandeskal med to store øjenhuler. Det kendes i dag som Gordons Golgatha.

Lige neden for dette fandt man en klippehule, der i enhver henseende kunne passe på beskrivelsen af den grav, Jesus lå i de tre dage fra korsfæstelsen til opstandelsen.

Her virkede Beckholt fra 1895 til 1910. Optegnelserne om ørkenvandringen er på engelsk, formentlig skrevet af fru B. (oversat af A. A.). Resten er af Peter B. og gives her med tillempet retskrivning og med forbehold over for stavning og tegnsætning. Desværre mangler optegnelser fra Jerusalem.

AKSEL ANDERSEN

Israelitternes vej fra Gosen til Det forjættede land

Da israelitterne forlod Ægypten, skyndte folket sig østpå og tilbagelagde åbenbart på en dag en march på 20–25 km. De når distriktet Succath og slår lejr inden for dens grænser vest for Pithom. Der er ikke noget mere sandsynligt sted for denne lejrslagning end nabolaget af Kassassin, hvor der er rigeligt vand og foder. Da de ingen overlast eller forfølgelse mødte, fortsatte de deres march den følgende dag og slog lejr ved Etham ved den østlige ende af Wadi Tumulat. Således må israelitternes rute have været nær den nuværende by Ismaelia ved enden af Timsahsøen.

Her frembyder ørkenen som følge af dens svage stigning over bunden af wady'en en bedre defineret »kant« (Sir J. W. Dawson: Egypt & Syria, side 59). Det er lige her, at landruten til Palæstina begynder, og således blev den brugt som rute af beduinerne før den nuværende Suezkanals dage.

Vi må ikke glemme, at stridsvogns-korpset, *crème de la crème* af den ægyptiske hær, var stationeret i Tanis; der kunne det bedre vogte grænsen. Men en ny befaling kommer fra Gud, Herren: at slagordenen skulle vende. De havde fået at vide, at de ikke skulle gå ad vejen til filistrenes land, skønt det var nært, for Gud sagde (2. Mosebog 13:17): »Folket kunne komme til at fortryde det, når de ser, der bliver krig, og vende tilbage til Ægypten«. Var de gået den direkte rute, må de have »set krig« og endog masser af det, for stridsvogns-korpset ville have været tæt på deres flanke og foran dem den store, befæstede mur. Desuden var filistrene på denne tid

under indflydelse af Ægypten. Nu kunne kun en magtfuld slagorden af trænedesoldater have haft noget håb om at bane sig vej gennem alle disse fjendens krigeriske styrker, og israelitterne var en skræmt hob af fanger, der lige var befriet fra hård trældom, med krystersind og bange hjerter. Denne drejning gav Farao mod. Han tænkte, at de var indespærret i landet – og her vil jeg citere, hvad jeg tidligere har skrevet om denne del af emnet, for ved gen-undersøgelse af hele ruten, Gosen til Sinaj, ser jeg ingen grund til at ændre den. – Poole: Cities of Egypt, side 66, siger: Der stod på den østlige grænse af Ægypten fra Abrahams dage fæstninger, der var omhyggeligt konstruerede på principper, som vi i vor uvidenhed glæder os over at kalde moderne, med skråning og modskråning, grøft og glacis, velbemandet med de bedste tropper, skildvagter på voldene dag og nat.

De marcherede nu for at slå lejr foran Pikahioth mellem Megdal og havet over imod »Baal Zephon«. Pikahioth betyder »sivkanten« eller: »hvor sivene gror«. Baal Zephon: »nordens herre«. Denne sidstnævnte var på den anden side af havet, og sandsynligvis var det de høje toppe af »Jebel Muksheih«, der er det fremtrædende nordlige punkt af Jebel el Rahab. Men har vi nogen grund til at tro, at »Det røde Hav« på den tid nåede så langt som til Timsahsøen? Ja, masser af bevis. Ægyptiske beretninger viser, at på den tid nåede »havet« dertil. De fortæller om, hvordan der blev gravet en kanal til at forbinde Nilen med dette hav, og giver en beretning om jubelen ved kanalens åbning. »Havet« har trukket sig tilbage, fordi landet har hævet sig. Der er en masse beviser hos nylige geologiske beretninger, og nu kan

vi forstå med et klarere blik, hvad profeten Esajas mener, når han siger (kap. 11:15): »Herren udtørre Ægypterhavets vig og svinger hånden mod floden i sin ånds vælde; han kløver den i syv bække, så man kan gå over med sko«. »Ægypterhavet«, det kunne aldrig have betydet det, som nu ender i Suez, men det, som alle beretninger beviser, nåede til Timsah-søen.

Trevent gik det, for der var tilvokset, rørfyldt, og lad mig her sige, at der ingen hjemmel var ifølge de bedste lærde til at kalde det omtalte hav »Rødehavet«. De hebraiske ord er klare og betyder »Rørhavet« eller »Ukrudthavet«, når de beskriver »havet«, som israelitterne passerede. Dette er atter en bekræftelse af det synspunkt, at den nuværende Suezbugt en gang nåede til Timsah-søen.

Farao tænkte, at afskåret af dette »hav« ville israelitterne være i hans vold, så han gør sin stridsvogn klar og tager sin stridsvogngarde – 600 udvalgte vogne – og sætter efter Israels børn. Han indhenter folket, som ser den fare, de er i: ørkenen hen imod Jebel Attaka med dens stejle skrænter foran og »havet« på venstre hånd. De knurrer ad Moses: »Var der ingen grave i Ægypten?« De minder ham om deres angst, deres krysteragtige angst: »Det havde været bedre for os at tjene Ægypterne, end at vi skulle dø i ørkenen«. Forfølgelsen fortsatte, og Farao kom nær.

Det vil ses, at vi er fuldstændig uenige med de teorier, som ville lade israelitterne passere Suezbugten. Efter min mening er hele den teori usand. Den går imod beliggenheden af landet Gosen, som angivet i Bibelen, og den er helt modbevist ved M. Naville's opdagelse af Pithon, der fjerner al tvivl. Teo-

loger har læst Josefus og vildledt af det Letopolis, han taler om, skønt det betød Heliopolis nær Cairo. Hæmmet af denne vitale fejltagelse overså de bibelberetningerne m.h.t. Zoan og Gosen og har ført verden på vildspor. Israelitterne var kommet over ved et mirakel og gik så tre dage i ørkenen og fandt intet vand. Var de kommet over ved Suez, ville tre timer have bragt dem til Moses kilder; men ved at passere ved Timsah-søen ville de være nødt til at gå tre dage, inden de kunne nå denne oase.

Hvorfor skulle det anses for nødvendigt, at Farao og hans hær kom ned ad en stejl bred ned i en frygtelig afgrund? Hans stridsvogshjul kunne ikke være kørt ned ad den. Det var først, da hjulene kørte tungt, at soldaterne fandt ud af, hvor de var og vendte om for at flygte. Var Bibelen blevet læst mere nøje, ville denne populære tanke om Suez aldrig have vundet tiltro.

Men Herren befaler, at folket skal gå fremad, og løftet er, at de skal vandre gennem havet på »tør bund«. Israelitternes hærske bliver vist vej af en »ildstøtte« om natten, en »skystøtte« om dagen. Østerlandske hære er fra umindelige tider blevet ført af »ildfakler« om natten. Alexander førte sine tropper således. Mekka karavanerne af i dag føres med ildfakler højt hævet. Dette gøres nu for at slippe for solheden. Men skystøtten var nu bag ved israelitterne (2. Mos. 14:19) og viste dem sin lyse side og den mørke mod ægypterne. Således ville de tropper, som stadig forfulgte dem, være som i en tåge, de ville uklart se flygtningene gå fremad, men være uvidende om deres egen nøjagtige position. De ville i det mørke, som skyldtes skyen (2. Mos. 14:20), ikke kunne se vandene. Den ægyptiske hærske er

bekymret, og som i gamle versioner fra Bibelen siger: »Han stoppede vognens hjul, så de havde ondt ved at få dem frem«. Ja, fordi vinden, som havde fået havet til at gå tilbage, skiftede som ved et mirakel. Således ville vandet, som sivede gennem sandet, gøre det hele til kviksand, og da det blev morgen, og ægypterne så deres farlige stilling og prøvede at flygte, var det for sent. De blev alle opslugte, og israelitterne så »den stordåd, Herren havde udført mod ægypterne«.

Ægyptiske beretninger fortæller os, at på denne tid måtte den daværende Farao møde en alvorlig invasion af libyere og andre folkeslag mod vest. Dette er formodentlig årsagen til, at han således havde svækket sine garnisoner ved Tanis, og at han kun havde stridsvognskorpset.

Jeg har allerede talt om den store opdagelse af kongelige mumier og fortalt, hvorledes Seti Rameses og mange andre kongelige lig er blevet fundet. Menephtas mumie savnes! Skønt der endnu ikke er fundet nogen mumie af Menephta, kan vi i Boulek-museet se på hans ansigt i skulptur, der – hvis kunstneren ikke gør ham til skamme – viser, at han har været en svag, ubeslutsom mand. Som bibelberetningen antyder, var han opblæst af sin storhed, for han bærer på hovedet en dobbelt krone, den for Øvre- og den for Nedre Ægypten. Ingen ægyptiske inskriptioner beretter om hans død, intet om ulykken; men det behøver vi ikke at undre os over, for som det er sædvanligt med hofskrivere: de fortæller kun om sejre, ikke om nederlag. En ting er imidlertid klart af monumenterne, at det var længe før nogen ægyptisk ekspedition blev foretaget over grænsen – og dette vil i sig selv betyde, at riget var svækket af

en eller anden grund, som var kendt af ægypterne, og som de ønskede at skjule. De, som er bedst i stand til at dømme, siger, at udforskningerne i deltaget, Tanis og andre byer endnu kun har rørt ved frynsen af mulig opdagelse.

Det er et interessant faktum, at Zoan, Faraos Tanis, blev bygget syv år efter Hebron og efter navnet må være bygget af semitterne. Intet spor af Zoan eksisterer. Tanis blev bygget over den, og by efter by er blevet bygget over ruinerne af den. Vi ser også, at Hyksos' inskriptioner på sfinxen altid er i en linie ned ad den højre skulder, aldrig på venstre. Denne fremhævelse af højre skulder hos semitterne blev fulgt af jøderne. Ægypterne derimod indskrev på venstre skulder, når de ønskede at vise ære, men sædvanligvis var de lige glade.

Lad os undersøge oasen – af europæere kaldt »Mezas brønde« – det er ikke brønde, men kilder. Det arabiske :Ayûan Mûza – Moses kilder – er en sandere forklaring. Der er sytten kær eller damme; men omkring et dusin helårs kilder af forskellige størrelser trænger gennem jordsmonnet, nogle i gryder med ujævne vægge, andre i brede damme eller bassiner og leverer en rimelig mængde af et noget brakagtigt, dog ganske drikkeligt vand, idet vandet fra de større kilder er det mindst urene. Der er også nogle få, små vandhuller til liden eller ingen nytte for drikkeligt formål.

Vand fra hver brønd blev undersøgt af Sinaj Geodætisk Selskab. Den største kilde indeholdt et lille bundfald af myremalm, salt og er også bittert, for stærkt til at bruges. Vand fra de andre »kilder«: temmelig godt. Der er aldrig nogen mangel på forsyning, og før ferskvandskanalen til Suez blev anlagt,

afhang denne bys forsyning af ferskvand hovedsageligt fra Ayûn Mûza. Det vil her være godt at bemærke, hvorledes østerlændinge altid har beskrevet vand. »Sødt vand« betyder vort ferskvand eller drikkevand, »levende vand« vort kildevand, »bittert vand« vort brakvand.

Før vi forlader disse kilder, lad os da opsummere, hvad de nylige bibelske udsagn kan have været. Det sande startsted fra 2. Mosebog med byen Pithon er blevet fundet, se også, at de hebraiske ord, der er oversat i Bibelen, ikke betyder »Røde hav«, men »Rørhavet«. Vi har også fundet, at »tungen af det ægyptiske hav« på tiden i 2. Mosebog nåede til den nuværende Timsah-sø, at havet på grund af jordsmonnets stigen »tørrede ind« og efterlod søer af brakvand, hvorigennem den nuværende Suezkanal løber, at israelitterne gik over »Rørsøen« et eller andet sted nær ved Timsah-søen, og »de vandrede tre dagsrejser i Ethams ørken og slog lejr i Mara« (4. Mosebog 33:8). De var kommet til Mara og finder Maras vand bittert. Vi har set, at disse »Mûza kilder« er bitre, at de har et bundfald af myremalm i nogle, og andre har brakvand. Der gror træer ved denne oase; men hvad det var for træer, Gud befalede Moses at kaste i vandet (2. Mosebog 15:25), har vi intet tegn på.

Hvordan israelitterne passerer Jordan

Josva befalede nu folket at danne en marchkolonne. Han nævner med navn de nationer, som skal drives ud af landet: Kananæer (lavlændere), Hettitter – den store nation, som vi har talt om – og Hevitter. Dette folk levede i bakkelandet nord for Jerusalem. Ordet siges at betyde »midtlændere« eller »landsbybeboere«. Perizzitter, landboere, som bor i landsbyer. De boede midt i Palæstina. Der vides intet om »Gergasitterne« eller »Amoritterne«, bjergboere. Disse fandtes på begge sider af Jordan, idet de tog deres navn fra det bjergland, de beboede. »Jebusitterne«, indbyggerne i Jerusalem og de omliggende bjerge.

Nu skal *Arken* fremad, båret af præster. Jordan havde højvande på den tid. Der var byghøst. Men hvordan kan det være? Vi ved, at vore floder bliver mindre i det varme vejr. Ja, men Jordan stiger ved Bantias, dens kilder næres af den smeltende sne på Hermon-bjerget, stiger i mængde, som det varme vejr nærmer sig. Dens navn, Jordan: Den dalende, peger i sandhed på dens rivende strøms karakter. Som en stærkt snoet strøm fuld af rivende vandfald skynder den sig i sit hvirvlende løb til sin grav i Det røde Hav. Uden at være sejlbare med både, uden nogen by af betydning på sine bredder, gøder den bredderne, men flyder gennem en ørken.

Den har tre bredder: en – flodsengen, når der er lavvande; så kommer en udvidelse af bløde bredder med skrånende, sedimentær aflejring, oven over kanten af den anden »bred«, den tredje, en tæt tykning af jungle, træer, buske og krat, tilholdssted for vildsvin, ulve og andre dyr, vadefugles hjem. Det er

ikke som Nilen i dens oversvømmelse, som gøder jorden. Jordan bare skynder sig afsted så hurtigt, at den falder 60 fod pr. mile; vanskelig at nærme sig mange steder, umulig andre, på grund af junglen og bredderne. Dog har den mange vadesteder; på nogle steder er der klinter, gamle aflejringer af mergel, som glider og falder i floden ved højvande. Det var derfor ved højvande (april), at Josva førte israelitterne gennem floden. »Spejderne« var gået over ved vadestedet, men intet vadested ville være bredt nok til at passere for en folkemængde. Så lige som israelitterne forlod Ægypten og passerede »Rørsøen« ved et mirakel, således passerer deres børn nu denne rivende strøm ved endnu et mirakel.

Vandet stod stille nær »Adams by«, dvs. ved Zaretan. Bibelen gengiver dette stykke således: »Vandet, som kom ovenfra, stod som en vold langt borte, oppe ved byen Adam, som ligger ved Zaretan« (Josva 3:16). Betydningen af »Adam« er : *rød jord*.

Nær ved Bersan er der en usædvanlig stor vold, der hedder Tell es Sarem. Der findes en hel del ler her, og en mile mod syd er der et vandløb, hvis arabiske navn betyder »rød jord«. Man har ment, at Jordans vande pludselig er blevet opdæmmet af et jordskred eller lignende rystelse. Breddernes udseende og de mærkelige bøjninger af vandløbet ville synes at støtte denne idé.

Der er en anden vold, som hedder Tell Damesh nær ved, og er en uhyre vold dannet af lertøj og løse sten. Det er klart fra Bibelens oplysninger, at vandene blev standset langt oven for Jeriko. Da floden over for Jeriko er tør, var der rigelig plads til, at folket kunne passere og slå lejr på den jævne slette,

for Jeriko må have ligget ved foden af Judæabjergene, hvor den spærrede vejen til det indre, og byen havde vandforsyning fra de stærke kilder, hvoraf en er kendt som »Duk« og den anden som »Elisas kilder«.

Udsigt over Jerusalem fra general Gordons Golgatha

Det døde Hav

Vi må nu undersøge beliggenheden af slettens byer og se, om den almindeligt accepterede tanke er sand, at Det døde Hav dækker byernes beliggenhed. Og lad os først bemærke, at »Det døde hav« ikke er et bibelsk udtryk, men at »Hav« altid i Bibelen kaldes det »Salte Hav« eller »Slettens Hav« eller »Øst-havet« for at skelne det fra Middelhavet, som altid omtales som »Det store hav mod vest«.

Vi bemærkede tidligere, at Lot stående på Beteljbjerg så Jordan-dalen. Fra intet bjerg der, undtaget et, der af araberne kaldes »Stenbjerget«, er der nogen udsigt til Jordandalen eller Det døde Hav, og hvad man der kan se, er den nordligste ende af Det døde Hav, Jordan-dalen og floden, der løber som en blå tråd gennem den grønne slette. Engedi-bjergene udelukker fuldstændigt al udsigt til den sydlige ende af søen; men som jeg sagde før, kan den nordlige ende, hvor Jordan løber ind, og omkring 2 eller 3 miles af »havet« ses. Jeg har vandret over alle Beteljbjergene og undersøgt dette spørgsmål.

Byerne blev ødelagt, men hvorledes? »Herren lod svovl og ild regne over Sodoma og Gomorra, og han ødelagde disse byer og hele Jordanegnen og alle byernes indbyggere og landets afgrøde« (1. Mosebog 19:24-25). Hele landet dengang og nu er begagtig. Byerne var bygget af slettens jord. Lige som Babels bygmestre havde de »tegl som sten og jordbeg som kalk«. Ilden fra himlen var lynild – sandelig en ild fra Gud! Byer, korn, græs, alt brød i brand, og »røgen steg til vejrs fra landet som røgen fra en smelteovn« (1. Mosebog 19:28). Hvor absolut stedlig ødelæggelsen var, kan vi se af 1. Mosebog 19:22:

at Zoar, en af slettens byer på Lots forbøn ikke blev rørt. Han siger, at han ikke kan nå op i bjergene, byen er »lille« og »nær«. Igen da morgenen gryede, blev Lot, hans kone og børn ført bort, og »solen steg op over landet, og Lot var nået til Zoar« – så tiden for hans flugt er mellem solnedgang og solopgang.

Se igen på Abraham i Mamre ikke 20 miles borte: han hører intet, ser intet, skønt han er fuld af ængstelse indtil »næste morgen, da Abraham gik hen til det sted, hvor han havde stået hos Herren, og vendte sit blik mod Sodoma og Gomorra (1. Mosebog 19:27-28) og hele Jordan-egnen, så han røg stige til vejrs fra landet«. Han havde intet hørt, intet følt før. Havde det, som nogle siger, været et jordskælv, ville Palæstina være rystet til sit indre for at frembringe den dybe sænkning. Geologien beviser – som faktisk enhver kan se – at den dybe sænkning af dalen og Det døde Hav må have eksisteret fra præhistoriske tider, da Middelhavet og Det røde Hav var forenede gennem Wady Arabah, og hele sletten var et indhav. I 5. Mosebog 29:23 står der: »Herren har hjemstøgt det med svovl og salt, hele landet afsvedet, så det ikke kan tilsås og ingen afgrøde give, og ingen urter kan gro deri, som dengang Sodoma og Gomorra, Adma og Zebojim blev ødelagt, da Herren lod dem gå under i sin vrede og harme«. Der er intet her om et hav, der dækker stederne! Og igen, 5. Mosebog 32:32: »Fra Sodoma stammer deres vinstok og fra Gomorras marker, deres druer er giftige druer, og beske er deres klaser«. Og St. Peter (2. Pet. 2:6), der taler om ødelæggelsen af Sodoma og Gomorra med ild, bemærker: »og lagde dem i aske«.

En slutbemærkning: Fra Mamre eller Hebronbjergene er der ingen udsigt til Det røde Hav, Engedi-bjergene hindrer udsigten, men der er en åbning, der ville lade røg blive set, hvis den hævede sig ved den nordlige ende af havet. Digtere kan skrive om: »Den salte sø, hvor Sodom flammede«, men mange af Miltons ting er blevet accepteret som bibelsandheder med lige så lidt grundlag i kendsgerninger.

Bibelens Bethlehem

Hvem kender ikke Betlehem af navn, og hvor mange er der ikke, som nærer ønsket om dog en gang at kunne gæste denne såvel som alle de andre mindre byer og steder i det hellige land; men hvor få er det dog, som når at få dette ønske opfyldt. Tiden, som rejsen ville tage, og omkostningerne ved den, stiller sig stadig som uovervindelige hindringer for de mange. Og de få, som får deres ønske opfyldt, de bliver – om jeg så må sige – jagede fra det ene sted til det andet af deres fører. Alt skal ses, hver kirke, hvert kloster, hvortil der er knyttet en bibelsk beskrivelse eller et helligt sagn, det hele skal ses i den kortest mulige tid, så jeg ofte tænker: mon de menneskers udbytte af rejsen egentlig svarer til deres anstrengelser? Der bliver ikke tid til at tænke over det, man hører og ser. Langt mindre synes jeg, der bliver tid til, om jeg så må sige, at fordøje det set.

Fra Jerusalem slynger vejen ud til Betlehem sig omkring det navnkundige Zionbjerg, hvor Kong David boede, igennem Ephraims dal, hvor så mangt et blodigt slag har stået, både i jødernes tid og i korsriddernes dage. Kommer man gennem denne dal, står man ved det gamle græske kloster Mar Elias. Traditionen melder, at her fødtes profeten. Klosteret står lige som vejviser for den rejsende, thi når man på den bakke, som det ligger på, vender blikket mod sydøst, ser man forskellige kirke- og klostertårne rage op mod himlen i Betlehem, medens enkelte huse også kommer til syne. Ser man derimod mod nord og nordvest, da ses Zions fæstningsmure og Jerusalems nordlige forstad. Hvor mange millioner mennesker har ikke vandret denne

vej. Skarer af krigshære, der drog frem for at ødelægge landet og føre befolkningen i fangenskab, men også en stor, utallig skare af pilgrimme drog og drager endnu den dag i dag ud til den lille by Betlehem for omend kun nogle få timer at dvæle og bede på det sted, hvor verdens største under er sket. Ja, om denne vej kan man sige med sangeren: »her mødes ung og gammel, fløjl og pjalter«.

Lige før man kommer til klosteret findes cisternerne med stentrug lige ved vejkannten, og sagnet melder, at her viste stjernen sig atter for de tre vise, efter at den var forsvunden for deres blikke, da de kom til Jerusalem, og viste dem nu vejen til Betlehem, hvor de fandt den nyfødte konge.

Et stykke forbi klosteret Mar Elias kommer man til en lille mark, hvis overflade er den bare klippegrund, kun i forårstiden findes der hist og her en enkelt lille vild markblomst. Her findes nogle små sten af form som en ært, hvorefter stedet også kaldes ærtemarken, og følgende legende er knyttet til den. En dag, da Frelseren kom denne vej, gik en mand på marken og såede. Herren spurgte da: »Hvad er det, du sår?« Manden svarede: »Sten«. »Lad det så blive, som du siger,« sagde Herren, og se: skønt det var ærter, manden såede, forvandlede de straks til sten. At der må have været en overordentlig mængde af dem, er sikkert, thi mange pilgrimme har samlet af dem i tidernes løb. Nu findes der kun få, og man skal søge længe for at finde dem; men den samme slags sten kan man finde andre steder omkring Jerusalem.

Lidt længere fremme deler vejen sig i tre. Den midterste fører forbi Salomons damme ned til Hebron, til venstre går vejen til Betlehem og til højre til

Beth Schala (Beit Jala), og lige ved dette sted står en Wely eller lille Moské, som holdes lige højt i ære af både kristne, jøder og muhammedanere, thi den står her ikke for at minde den vejfarende om et eller andet sagn, men den blev rejst over det sted, hvor for snart tusinder af år siden Jacob begravede sin elskede Rachel, efter at hun på vejen fra Bethel til Hebron havde født sin søn Benjamin (1. Mosebog 35). Mærkeligt er det, at den første gang Bibelen nævner Betlehem eller Ephrata, som byen den gang hed, er for at berette om den dybe smerte, sorg og savn, der ofte kan følge med et lille menneskebarns fødsel. Og den sidste gang Bibelen nævner denne by er for at berette om den store, evindelige frelse og glæde, der skal vederfares alle tiders slægter ved det lille Jesusbarns, Frelserens fødsel.

Det er denne by, jeg i det følgende vil søge at give en beskrivelse af, således som den har udviklet sig i tidernes løb.

Som allerede nævnt findes Betlehem første gang nævnt i Bibelen ved Rachels død under navnet Ephrata, som betyder frugtbarhedens sted. Når jebusitterne, som grundlagde byen, har givet den dette navn, og Jacob senere kaldte den Betlehem – brødhuset – medens dens arabiske navn Bet Lehem betyder kødhuset, så viser alle disse navne, at Betlehem med dens omgivende dale altid har været mere frugtbar end en del af det omliggende land.

Selve byen ligger på en temmelig lav, smal bjergryg, der strækker sig fra øst til vest, på alle sider omgivet af dale, i hvilke der gror vin, figen og oliventrær. I en enkelt dal, Wady Cherub eller Kerubernes dal, dyrkes også sæd; men overalt indesluttet disse dale atter af højere bjerge, så nogen vid ud-

sigt over landskabet frembyder Betlehem ikke, omend man mod øst kan se over til Moabs bjerge, som frembyder et overordentligt skønt syn i de sene eftermiddagstimers solbelysning. Det døde Hav kan man derimod ikke se, da det dækkes af Parisbjerget eller Herodium, som endnu til dels er tilgængeligt.

Betlehem såvel som hele Judæa er meget fattigt på kilder og floder, derfor har landet også fra tidernes morgen og op til vore dage ofte været hjem søgt af misvækst, således som vi kender det fra Jacobs dage, da han i sin høje alderdom måtte sende sine sønner til Ægypten for at købe korn, og de så fandt deres broder Josef, som de for mange år tilbage af misundelse havde solgt til ægyptiske købmænd.

Atter i dommernes dage hjem søgtes landet af misvækst, og under denne drog en betlehemit Elimelech med sin hustru Noomi og deres to sønner Malon og Kiljon over Det døde Hav til det frugtbare Moab, hvor de bosatte sig, og begge sønnerne tog sig hustruerne Orpa og Ruth; men både faderen og hans to sønner døde, og da nu den ensomme enke hørte, at der atter var rig høst i hendes hjemland, da længtes hun tilbage til sit land og slægt og begav sig på hjemvejen. Begge hendes svigerdøtre fulgte hende på vej, men da hun standsede på vejen for at tage afsked med dem og bad dem vende tilbage til deres slægt, var det kun Orpa, som var villig hertil. Ruth derimod svarede: Dit folk skal være mit folk, og intet uden døden skal skille os. Ved dette svar og ved at følge det i handling står Ruth som et smukt og værdigt eksempel til efterfølgelse for alle senere tiders svigerbørn. Desværre følges hendes eksempel kun så sjældent.

Ruth sanker aks

Så fulgtes da de to ensomme kvinder til Betlehem, hvor de kom i høstens tid, og da de intet ejede, gik, som der fortælles i Ruths bog, Ruth ud på marken for lige som andre fattige kvinder at samle aks; men den mark, som hun samlede på, tilhørte en slægtning af Elimelek ved navn Boas. Da han kom ud på marken, hilste han sine høstfolk med samme hilsen, som bruges den dag i dag her i landet: »Herren være med eder!« Og de svarede: »Herren velsigne dig!« Og da han så den fremmede kvinde, spurgte han den karl, som var sat over høstfolkene, hvem hun var, og da han hørte, at det var den moabitkvinde, som var kommen tilbage med Noomi, gik Boas til hende og sagde, at hun skulle ikke gå på nogen anden ager for at sanke, men holde sig til hans piger, og hun kunne drikke af karrene, som hans folk øste op; og da hun på østerlansk vis bøjede sig til jorden og spurgte, hvorledes hun havde fundet nåde for hans øjne, svarede Boas, at han havde hørt, hvad hun havde gjort for sin afdøde mands moder. – Som vi ved, giftede Boas sig senere med Ruth, hvorved hun blev stammoder til Kong David.

Hvor levende kom ikke hele denne skildring af Ruth på marken til at stå for os, da vi en Kristihimmelfartsdag var gået en lang tur ud for at samle vilde blomster og lagde hjemvejen til Betlehem over Hyrdemarken. Man var netop i færd med at høste. Her gik en flok mænd, som med deres runde knive skar sæden af. Her i landet kan man nemlig ikke bruge le, langt mindre maskine, da grunden er for klippefuld og stenet. Man tager så meget strå i hånden, som man kan, skærer det af med kniven og

I forgrunden et parti af klippehøjen Golgata. Lige under imellem de to første mure »Garden Tomb« eller Haven af Joseph af Arimatæa. Under muren til venstre ses et fladt tag med et lille kakkelovnsrør. Det er huset, hvori jeg boede i 15½ år.

Nær midten af billedet ved den anden mur ses indgangsporten til graven, og fra denne løber en gangsti forbi der, hvor jeg og min hustru står

op til højre under muren. Gravkamret er to kamre. Det ene med 3 grave, alt indhugget i klippehøjen omtrent 5 meter under overfladen.

Den lange takkede mur til højre tilhører et Dominikanerkloster. Længst til højre ses lidt af Stefans Kirken, bygget over det sted, hvor den første martyr Stefanus blev stenet. Det store flade hus lige ved er Arkæologisk Skole. Lige over taget af denne ses længst i baggrunden en stor bygning med et lille tårn. Det er det tyske Vaisenhus, stiftet af pa-

stor Sneller. Den store, runde kuppel længere til venstre er en Koptisk Kirke. Længere til venstre er en meget stor bygning med et rundt tårn. Dette er et stort russisk herberg for pilgrimme. Lidt til venstre er en stor russisk kirke med mange kupler, og endnu til venstre nogle store bygninger alt tilhørende russerne. Endnu mere til venstre er en stor bygning med to tårne. Det er et fransk hospital. Længst til venstre ses et stykke af den store mur, som omgiver det gamle Jerusalem. Det stykke vej,

som ses, kommer fra Oliebjerget og løber uden for bymurene til Jaffa-porten, som er et lille stykke fra den anden side af det franske hospital. Bydelen, som ses mellem forgrunden og baggrunden, er mest beboet af jøder.

Til venstre ligger det gamle Jerusalem. Til højre ad Damaskus til. Bagud ligger Kedrondalen og Oliebjerget, og lige for går vejen ad Betlehem og Middelhavet til.

lægger det i bunker, som høstpigerne da under munter latter og sang bærer hen til kamelerne og æslerne, på hvis ryg det lægges, og som straks bringer det til tærskelpladsen. Her til lands behøver sæden ikke at ligge på ageren for at tørre, da høsten ikke begynder før efter regnens ophør, og det er kun meget sjældent, at der på denne tid af året falder nattedug. Vi gik og talte med hverandre om, at således måtte det hele have taget sig ud i Ruths dage, thi der var også nogle fattige kvinder og børn, der samlede aks i deres medbragte kurve.

En ældre, ærværdigt udseende mand, der gik på vejen, som førte tværs gennem marken, og som vi også fulgte, kaldte vi for spøg Boas. Da vi kom hen til ham, hilste han og viste stor lyst til at få en passiar med de to europæere. Han gav os straks en prøve på sine kundskaber ved at tiltale os på fransk, og det var med en ikke ringe stolthed, han fortalte, at hele denne mark, som i gamle dage havde tilhørt Boas, og på hvilken hyrderne julenat holdt vagt, nu var hans ejendom, og at han i hele egnen kaldtes Boas, skønt det ikke var hans navn. Heller ikke var han så rig, som hans fordums navnefætter havde været, thi tiderne havde forandret sig; de er dårligere under tyrkernes regimente, erklærede den gamle.

Tre slægtled efter Boas og Ruths historie blev Israels folk utilfredse og forlangte en konge til at herske over sig, og Samuel, hvis slægt stammede fra Betlehem, salvede da Saul til konge; men da han var ulydig imod Guds love, blev kongedømmet taget fra ham og hans slægt, skønt han fik lov til at beholde tronen til sin død; men Samuel fik befaling af Gud til at salve en anden konge til hersker over Israel. Samuel gik da ud til Betlehem til en mand ved

navn Isaj, Ruths sønnesøn. Denne mand havde syv sønner, hvoraf den yngste, David, var født ham i hans høje alderdom. Da den yngste søn var temmelig lille af vækst og lys, man siger, han var rødhåret, og slet ikke lignede sine store og stærke brødre, så var han ikke deres yndling, men sattes til sådant arbejde, som de ikke havde lyst til, og han måtte vogte fåreflokkene.

Vi ved, hvorledes han benyttede sin tid, når han gik derude på marken med dyrene, til at øve sig i at kaste med slynge og at lære sig at spille på fløjte og harpe. Slyngekastning og fløjtespil er to idrætter, som endnu øves af hyrdedrengene her i landet. Hvor ofte har vi ikke på vore ture i Betlehems omliggende bjerge set sådan en livagtig hyrdedreng. Hans klædning er nu som i Davids tid en lang skjorte, en kamelhårskappe, Abba, som den kaldes på arabisk, og et stort, hvidt tørklæde om hovedet til at beskytte mod solens stråler, de bare fødder stukket i et par røde sko, som naturligvis efter få dages brug taber deres stærke, røde farve. Skjorten holdes sammen om livet af et bælte, og ind i dette har han stukket sin klub og stav, medens han har viklet slyngen om armen, og når han da ikke spiller, gemmes fløjten på brystet. Når dyrene har lagt sig til hvile, sidder han gerne på en fremspringende klippe og fremlukker nogle højst ensartede toner fra sin fløjte. Når flokken går rundt for at søge føden, da øver hyrden sig i at bruge sin slynge. Ved den daglige øvelse opnås en overordentlig sikkerhed i at ramme målet.

Ved fra sin tidlige barndom at have levet et sådant liv, omgivet både af røvere og vilde dyr, er det ikke så underligt, at David ikke viste frygt for kæm-

pen Goliath, da han af sin fader var sendt ud til brødrene med mad. De var med i den hær, der stred mod filistrene, og det viste sig jo her som så ofte før og senere, at Herren står den kække bi, da drengen med sin sten traf kæmpen, så han døde på stedet.

David salves til konge

I 1. Samuel, kap. 16, fortælles om, hvorledes det gik Samuel, da han kom til Isaj i Betlehem. Isaj lod alle sine sønner, en efter en, fremstille for profeten, men han måtte sige til faderen: Herren har ikke udvalgt disse, er det alle dine drenge? Isaj svarede: Den yngste er tilbage, han vogter småkvæg; men profeten sagde: Hent ham, thi vi vil ikke sætte os til bords, før han kommer. Da så den lyshårede David med de dejlige øjne kom ind, da sagde Herren: Stå op, salv ham, thi ham er det. Så salvede Samuel ham, og Herrens ånd kom over ham.

Vi ved jo, hvorledes David, da Saul blev tungsin- dig, kom i kongens hus, men senere måtte flygte for den syge konges efterstræbelser. Ofte måtte han med sine mænd søge skjul i de forskellige klippehu- ler, som findes i Betlehems omegn, og som han hav- de et nøje kendskab til, da han som dreng drev rundt på bjergene med sine får.

Efter at David var blevet konge, ophørte hans forbindelse ikke med Betlehem, da byen almindelig- vis kendes som Davids by. Sin stamfader Böas mark beholdt han som sin privatejendom, såvel som det hus, i hvilket Ruth havde boet. I sin høje alderdom skænkede han dog huset til Kimham, søn af gilea- ditten Barzilla, som bragte ham og hans folk føde, da han flygtede for Saul.

Dette er i korte træk de historiske begivenheder, som i Det gamle Testamente er knyttet til den lille by i Judæa, som alle profeternes messaianske profe- tier peger hen til, og de troende i Israel har stadig med længsel og håb skuet hen til denne by, thi her var det jo, at deres konge og hersker, der skulle sid-

de på sin fader Davids trone og besejre alle Israels fjender, skulle fødes. Gennem alle tiderne tales om Betlehem som en lille by, en af de mindste i Judæa. Den har aldrig været en af disse byer, som en kort tid vokser frem til en anselig størrelse for så atter at falde sammen i forladte ruiner. Årsagerne hertil må først søges i byens beliggenhed på en smal bjergryg eller rettere på to små bjergkamme, på alle sider omgivet af dale; dernæst har befolkningen fra den tidligste tid vi kender byen, været modige. Det var jo herfra, David samlede alle sine stærke mænd, og de har ofte vist sig forvovne, men også foretagsomme og arbejdsomme, så selv når krig og anden ulykke har hjemsøgt land og folk, har Betlehem lidt mindre skade end de fleste andre steder.

At Betlehem har hørt til Judæas faste steder, og om ikke fra den tidligste tid befæstet så dog omgivet af en mur, ved vi fra beretningen om Boas, der gik hen i porten og fremlagde sin giftermålsplan med Ruth. Skønt det ikke lader til, at David som konge eller i det hele taget efter sin salvning brød sig om sin fødeby og kun omtaler den en gang, da han længtes efter en drik vand fra dens brønd, som tre af hans modigste mænd skaffede ham, skønt de måtte trænge gennem fjendens lejr, så lod Rehoboam byen befæste, og den har til stadighed været en hvileplads for folk, som drog sydpå. Dette kan slutes af profeten Jeremias og den lille flok jøders ophold her, efter at Ismael havde dræbt Gedalja og Johanan, og folket ønsker at drage til Ægypten af frygt for Kaldæerne (Jeremias 41-42). I de påfølgende tider sker der store omvæltninger med jødelandet. Folket vender tilbage fra fangenskab, de opbygger templet og befæster Jerusalems mure; men om Betlehem hører vi in-

tet, før landet er kommet under Roms kejser, og denne ønsker at holde mandtal. Da fortælles det, at Josef og Maria, som begge var af Davids slægt, drog fra Nazareth til Betlehem for at lade sig skrive i mandtal, og da blev tiden fuldkommen til, at hun skulle føde, og hun fødte sin førstefødte, svøbte ham og lagde ham i en krybbe, og englene dalede ned og sang den første og skønneste julesang, som nogensinde har lydt i verden. Efter Frelserens fødsel høres der i omtrent halvandet hundrede år intet til Betlehem.

I det andet århundrede levede der endnu jøder i Betlehem, men så forbød Hadrian dem at bosætte sig derude, og de har aldrig nogensinde senere fået lov til det. Der er nu en læge og en blikkenslager, som er jøder. De har lov til at have deres forretning der, men deres familier bor i Jerusalem. Hver fredag eftermiddag tager de hjem og kommer tilbage søndag morgen. Fra det 4. århundrede har man vished for, at byen lå på samme sted som nu, men den omtales altid som en lille stad. Der er heller ingen grund til at antage, at den nogen sinde skulle være flyttet hertil fra et andet sted, eller at den kunne have været stor, thi dels forbyder som omtalt de naturlige forhold en stor by, og dernæst har det så langt tilbage, som man har historie her fra landet, altid været brug, at når en by ødelagdes enten ved krig eller jordskælv, så byggedes der altid på samme sted oven på de gamle ruiner.

Rimeligvis har der i gamle dage som i nutiden stadig været en stor skare pilgrimme, som har besøgt byen. Pilgrimstog til Det hellige Land er begyndt meget tidligt. Det var jo på en pilgrimsfart, at Kejserinde Helena fandt de hellige steder. Disse har altid været en kilde til fortjeneste for befolkningen, og ved år 600 hører vi, at byens tilstand skal have været helt god, da den havde en forstad en halv mil stor, og mange Guds tjenere havde taget bolig i den. Kejser Justinianus, som regerede fra 527–565, havde istandsat murene.

Den første nøjagtige beskrivelse er fra omkring året 670. Byen var ikke stor, men berømt for sin overordentlig pragtfulde kirke. Yderst på den smalle høj fandtes en lav mur uden tårne. Den strakte sig om de omliggende dale. Indbyggernes huse lå inden for muren. I 1009 ødelagdes byen af saracenerne, men Maria-kirken skånedes. Indbyggerne havde sendt bud til Korsridderne, som var på vej til Jerusalem, med bøn om hjælp; men da Tanc-red med de 100 mand, som fulgte ham, kom til Betlehem og fandt, at der kun var $\frac{1}{4}$ mil til Jerusalem, kunne de ikke styre deres længsel efter at dvæle ved Frelserens grav, hvorfor Betlehem overlodes til sin skæbne. Senere tog Korsridderne den i besiddelse, og det varede ikke længe, før den var genopbygget. Det er vistnok rigtigt, at de byggede et slot ved siden af klosteret. Derimod skal man ikke skænke følgende historie tiltro om, at en mand, da Sala ed Dins tropper havde erobret byen, forsvarede slottet i 4 år og måtte overgive det af mangel på levnedsmidler. Erobreren skal have ført ham ind i kirken og hugget hovedet af ham, det sprang hen på en sten, og endnu 1449 vistes stedet, hvor det havde sat mærke.

Skønt saracenerne i 1187 ødelagde Korsriddernes hele hær – striden mellem Tempelherrerne og Baronerne var den egentlige årsag til hærens tilintetgørelse – så led Betlehem ingen skade ved denne forandring. 1217 beboedes den af kristne; man nærede da den overtro, at saracenerne ikke kunne blive i byen, men der var dog nogle af dem, som holdt vagt ved klosterporten for at kræve skat af pilgrimme og alle, som ville ind i byen.

1240 kom folket fra Khârezin, drevet mod vest af tartarerne, med deres hustruer og børn ind i Palæstina. De var meget grusomme og dræbte både muhammedanere og kristne. Havde der ikke hersket så stor uenighed blandt syrerne, kunne disse let have besejret dem og drevet dem ud af landet. Derimod tilbød sultanen i Kairo karesmiaderne Palæstina, hvis de kunne sejre. De drog da mod Jerusalem, indtog byen og øvede skrækkelige grusomheder. Tempelherrerne bad da de saraceniske prinser i Edessa, Damaskus og Kerak om hjælp mod den fælles fjende. De sendte også en hær på 30.000 mand. Det kom til en to-dages kamp på Philister sletten, hvor saracenerne måtte bukke under for karesmiaderne.

Bethlehems forfald

Efter denne sejr fremturede de i deres grusomheder, indtil sultanen for at befri Palæstina for dem sendte dem til Damaskus, som de plyndrede. Nu forlangte de Palæstina af sultanen. Denne blev da nødt til at sende en ægyptisk hær imod dem, som slog dem i 10 slag, hvorefter de helt forsvinder. Deres fremtræden havde kun været 3 à 4 år, men deres optræden havde været mærket af grusomhed og ødelæggelse, og Betlehem blev heller ikke skånet, men helt ødelagt. Byen kom snart på fode igen; omend den til ind i det 15. århundrede kun var lille, så var den stærkt befæstet med mure og grave.

Mod vest var en port med indgang ved siden af en cisterne, og i byen var en plads kaldet »Blomstermarken« efter et under, som var sket her. En pige beskyldtes for at have mistet sin jomfrustand, hvorfor hun dømtes til bålet. I bevidstheden om sin uskyldighed bad hun Gud beskytte sig. Ilden slukkedes, og de torne, som bålet var dannet af, bar dejlige roser. I den sidste halvdel af det 15. århundrede kunne Betlehem klage over sit forfald. 1483 kunne man endnu på vestsiden se murene med deres tårne og grave. Der fandtes også huse, som vidnede om skønhed, men alt var forfaldent.

Intet blev istandsat, da befolkningen på den tid må have været meget fattige, thi på Betlehems høj så man fremspringende klipper og sten og underjordiske huler, som de fattige boede i. Uden for kirken fandtes hvælvinger, hvor kræmmerne sad.

1449 havde Betlehem to slotte. Byen lå midt imellem dem. Det ene, Betlehem Kastel, lå oppe i vest nær Jerusalemvejen. Nord for det var Davids

brønd. Det andet lå ved klosteret omgivet af de skønneste mure med tårne og grave. 1489 sløjfede sultanen denne stærke fæstning, rev bymuren ned og ødelagde ikke alene murene og tårnene, men også det slotlignende kloster, som stødte op til den store kirke. I de næste par hundrede år var byen meget lille og fattig, men noget bestemt vides ikke, thi man kan ikke helt stole på de rejsendes skildringer af byen, da de er meget modstridende.

1719 udbrød en krig mellem befolkningen i Hebron og Betlehem, og rejsen til Betlehem var da ikke uden fare. Ved høsttid, da der var brug for mændene i marken, indlededes fredsforhandlinger, idet der sendtes udsendinge fra hver stad og landsby til Betlehem. Ved en af begge partier kendt og agtet spansk paters mægling sluttedes fred, og til bekræftelse af fredsslutningen holdtes et stort måltid. Til dette slagtedes en ko, en buk og et lam, som tilberedtes efter landets skik. Freden blev for betlehemiternes vedkommende ikke af lang varighed.

I midten af det 18. århundrede lå de stadig i strid med Jerusalem, Hebron eller nogle af de omliggende byer. Var der ingen andre at føre krig med, så stredes de indbyrdes, thi de betlehemitiske mænd er endnu som i Davids tid vældige stridsmænd. Omkring 1745 var der en så heftig kamp mellem betlehemiter og hebroner, at mændene forsømte deres høstarbejde, så engene omkring Betlehem ødelagdes, og kornet brændtes af solen. Betlehemiterne vovede sig kun ind i Jerusalem, når de havde noget at afgøre med regeringen, da befolkningen her snart ville have taget hævn over den enkelte mand, hvis han viste sig inden for deres porte; men i urolige tider måtte Jerusalems sønner og døtre også vogte sig

for at komme ind i Betlehem, da selv en helt uskyl-
dig rejsende let kunne komme i ulykke.

Betlehemiternes indbyrdes stridigheder opstod
om retten til at føre pilgrimmene om til de hellige
steder. Lige som Palæstinas øvrige beboere var bet-
lehemiterne delt i to partier: de røde og de hvide
djævle. Det ene parti mente at have hele retten til
Betlehem, medens det andet søgte at tilrane sig
den. I året 1760 forjagede en borgerkrig de ortodok-
se grækere fra Betlehem. Striden opstod om de ga-
ver, som de romersk-katolske med rette skulle afle-
vere. I 1767 sluttede muhammedanerne sig sammen
med de ortodokse grækere mod latinerne, og det
kom atter til blodsudgydelse. I 1814 havde betlehe-
miterne forbundet sig med en berygtet sheik fra den
lige så berygtede by Kersath, som ligger på vejen
mellem Ramleh og Jerusalem, for at føre krig mod
de kristne arabere fra St. Philipp.

Maria Kirken

Vor kære Frues Kirke, Krybbe Kirken eller Guds
Moders Kirke ligger på den nordlige side af højde-
draget over Wady el-Charubeh, således at stammen
fra den korsformige bygning løber parallelt med
højens ryg fra vest til øst, medens den ene arm
strækker sig mod nord, den anden mod syd. Når
man kommer fra Jerusalem, går man først gennem
byens nederste gader og kommer herfra ud på en
åben plads. Til venstre ligger byens Serai eller rege-
ringsbygning, til højre en række huse. Pladsen be-
nyttedes som torv. Her kommer fellahinerne ind med
deres hvede, linser og andre produkter, og især om
søndagen går handelen livligt. I fortsættelse af dette
torv dannes en åben plads, på den sydlige side be-
grænset af det Armeniske Kloster, på den nordlige
er begravningspladsen for de græsk-katolske, og
neden for den går vejen, som fører ud til Hyrdemar-
ken. Mod øst, sammenbygget i en vinkel med det
Armeniske Kloster, ses de høje, gamle, grå huse
med den lave dør, som fører ind til Mariakirken.

Af de gamle beskrivelser ses, at denne plads en-
gang har været lukket med en indgang på den vestli-
ge side. I det 16. århundrede mente man, at der ikke
var halvdelen af den oprindelige kirke tilbage, da
man havde fjernet den gamle grundmur og buer. I
lange tider lejrede arabiske dagdrivere sig her i bue-
gangene, ofte sluttede de kristne sig til dem. Efter
landets skik og brug havde de altid deres våben,
kniven, i bæltet, ofte også flintebøssen. Ikke sjæl-
dent kom der også Dervisher, muhammedanske hel-
lige mænd; under vilde fakter og skrig opførte de
forskellige danse og modtog gaver af tilskuerne,
som samlede sig i mængde.

Peder og Johanne Beckholdt ved det formodede gravsted

Da kirken på alle sider er omgivet af høje mure og klosterbygninger, kommer den ikke til sin ret. I stedet for en kirke kunne man snarere tro, det var en fæstning, dersom ikke de to tårne, hvorefter det ene tilhører latinerne, det andet grækerne, ragede op i luften. Begge tårne er først bygget i den sidste fjerdedel af sidste århundrede. At indgangen ikke altid har været gennem den lave dør, kan tydeligt ses på muren. Der har oprindeligt været 2 høje porte, hvorefter den ene er helt tilmuret, den anden forandret til den lave dør, så ordene i en mig bekendt skolesang passer bedre, end nogen tænker, når det i den heder: »Lav er døren til krybben og stalden«. En rejsende, Ingreaz von Rheinfelden, fortæller i sin rejsebeskrivelse, at indgangen er 4 alen 5" høj, lukket med stærke, jernbeslåede døre, og fra denne indgang gik man gennem 5 anseelige porte; nu er de alle med undtagelse af den store, 18 alen høje, 12 alen 5" brede port, tilmurede.

Kommer man fra gaden gennem den lille dør, står man i en temmelig mørk forhal, til højre findes her indgangen til det Armeniske Kloster, til venstre vagtstuen for de soldater, som altid holder vagt her. Gennem en dør i østvæggen kommer man ind i selve kirken. Mange rejsende, som træder herind, aner vist ikke, at de står i en kirke, thi egentlig svarer den slet ikke til de almindelige forestillinger, man har dannet sig. Det er et stort rum med fire rækker tykke søjler. Loftet dannes af det bjælkeværk, som bærer blytaget; noget alter findes ikke, men i den modsatte ende er tre døre. Nogle få trin fører op til den midterste.

Inden for står man i selve kirkekoret, og ikke som man først tænker en mindre afdeling af kirken.

Hvor længe koret på denne måde har været skilt fra selve kirkeskibet vides ikke, sandsynligvis er adskillelsen foretaget efter kirkens bygning af frygt for, at muhammedanerne skulle trænge ind og vanhellige koret. – Nede ved indgangen fører en dør til venstre ind til det latinske kloster, det græske kloster har sin indgangsdør til højre. Desuden har latinerne en indgang ud til pladsen tæt ved forhallens indgang. Grækerne har også en anden indgang til deres kloster i en sidegade. Selve Basilikaen, som den kaldes, er et imponerende rum, der måler 87 fod fra øst til vest, 75 fod fra nord til syd. Ved 4 rækker søjler, 11 i hver række, er den delt i 5 dele. Murene er af kvadersten og gulvet belagt med fliser. Om disse søjler er ført herud af kejserinde Helena fra Jerusalems levninger af Salomons tempel, eller de er tilhugget særlig til denne bygning, er der delte meninger om.

Midterskibet er betydeligt højere end sideskibene, her er på hver side anbragt 10 høje buevinduer, hvorfra hele rummet får sit lys. Gør det hele nu et trist, koldt og bart indtryk på den indtrædende, så har det ikke altid været således. Denne Basilika havde en gang sin glansperiode, da den strålede i det skønneste marmor og kunstnerisk indlagte mosaikbilleder.

Hvorledes den egentlig var smykket, da den ved år 330 byggedes på kejser Konstantins befaling, vides ikke, da der ikke findes nogen indgående beskrivelse af den, kun fortælles der, at den skal have været mere pragtfuld end selve Opstandelseskirken i Jerusalem. 70 år efter at den var bygget, kaldtes den Frelser Hulens Kirke (ecclesia sepulcæ Salvatoris). Men da Konstantins tempel havde stået i 300 år, fandt kejser Justinian det ikke kønt længere. Han

ville bygge en kirke, som i kostbarhed og pragt skulle overgå alt, hvad man endnu havde set, og da den kejserlige gesandt ikke udførte ordren efter ønske, blev han halshugget.

Fra 670 findes en kort beretning om kirken. Heri hedder det: Den lå på det østlige og yderste af byens hjørner over fødselsstedet og hævdede sig for første gang under navnet »Den hellige Maria Kirke« som et stort bygningsværk. Ved år 728 stod der en kirke med alter over fødselsstedet. 640 år senere var Mariakirken meget stor. Fra år 1010 fortæltes, at da saracenerne ville ødelægge Betlehemskirken, slog et lyn ned og dræbte alle hedningerne, og således forblev Guds Moders Kirke ubeskadiget. Korsridderne, der var tilkaldt og bedt om hjælp til at forsvare byen mod saracenerne, forrettede en kort bøn og gav de syriske kristne fredskysset; men blive og hjælpe dem mod deres fjender og derved fri Betlehem fra ødelæggelse ville de gode riddere og deres våbendragere ikke, deres længslers mål var Jerusalem, og herind hastede de.

Sandsynligvis har det været Justinians kirke, som stod på denne tid, og som tid efter anden blev istandsat.

Hvorledes den så ud, da korsridderne kom, derom findes ingen udførlig beskrivelse, kun så meget ved man, at den var stor og ikke uden prydelser. Mulig at det justinianske tempel stod endnu, og at man tid efter anden havde udbedret det. Juledag 1101 lod Baldwin sig krone til konge over Jerusalem, i den hellige Marias Basilika i Betlehem. Til Baldwins tid havde kirken i Betlehem såvel som i Hebron og Lydda stået direkte under patriarken i Jerusalem; men af ærbødighed for stedets storhed og

hellighed hævdede Baldwin med pave Pascalis 2's samtykke kirken til en katedrals værdighed og ansatte en biskop.

Efter at Ascalon var besejret af de kristne i 1153, lagdes denne by også ind under Betlehems bispedømme. Under kejser Emanuel Komnenos, kong Almetik og biskop Raquels herredømme undergik kirken en gennemgribende istandsættelse, ved hvilken der vist ikke blev ret meget tilbage af de konstantinske og justinianske grundmure, selv om planen naturligvis af pietet bibeholdtes. Kejser Emanuel Komnenos knyttede sit æresnavn til kirken, idet han lod den pryde over det hele med små forgyldte stene. I 1169 var den helt færdig.

Det var et prægtigt stort, korsformigt tempel, der stod over fødselsstedet. Over alteret hævdede sig en muret kuppel, og kejserens gave af guldmosaik gav kirken en uforlignelig pragt. Frankernes eller korsridderne første biskop hed Asketenus eller Asquiti-nus. 1130 sad Anselm i bispesædet, 1147 Gerald eller Gerard, 1157 og 1167 Radulf, som døde 1173. 1175 sattes Albert over kirken, han deltog i kirkeforsamlingen i Lateran 1179. Det for de kristne så uheldige år 1187 affolkede vel for en del kirken, men nogen egentlig skade led den ikke, allerhøjest blev der ødelagt nogle andre og billeder.

Fra 1219 findes en udførlig beskrivelse. Den af bly dækkede bygning var meget skøn. Søjlernes fod, midterparti og top var af det fineste marmor, såvel som gulvet og porthvælvningen. Væggene smykkedes af mosaikbilleder, som med stor kunst var fremstillet af guld, sølv og forskellige farver. Kirkens størrelse var 60 mandssko bred og til koret 100 sko langt og var korsformet som stiftskirkerne i vestlan-

dene. På grund af dens skønhed søgte den sin lige i hele verden. Det blytækkede tag blev båret af bjælker af det kostbareste træ. Broget marmor dækkede gulvet. Det underste af sidevæggene var belagt med marmor i en etages højde, højere oppe over søjlerne, indtil tagbjælkerne, var skibets vægge smukt udstyret med billeder, tildels strålende i guld, fremstillende verdens historie fra begyndelsen til den yderste dag, i særdeleshed Jesu stamtræ.

Det var alt i mosaik, rigere end nogen anden kirke og som et kongeligt slot. Fire rækker meget kostbare marmorsøjler vakte beundring ved deres mængde og størrelse. Koret selv, 80 sko langt og 35 sko bredt, var smukt prydet med musivisk arbejde og havde 6 marmorpiller. Hjørnepillerne, hvoraf 3 tilhuggede sider stod frit, var 3 andre lige i størrelse; hver af de to afdelinger, som korsvis stødte til koret, var 40 sko langt, 25 sko bredt. Udenom støtte-des templet af bueværker og meget høje tårne.

Selv om fortællingen om søjlernes bortførelse er en myte, så er det sikkert, at i 1449 manglede mange af marmorpladerne, som væggene havde været beklædt med, måske fjernet af saracenerne eller deres kristne hjælpere. I det hele ville saracenerne ofte have ødelagt kirken, dersom de kristne ikke havde givet dem store pengesummer for at skåne helligdommen. Tidens tand mærkedes også. Efter 300 års forløb var taget ødelagt, og man fik tilladelse til at istandsætte det i 1482. Hertug Philip af Burgund gav træet og Englands konge Edward blyet. Franciskannerne sørgede for alt træarbejdet fra håndværkere i Venedig efter opgivet mål. Det førtes da til Joppe og derfra på kameler til Betlehem på samme måde, som man i Salomons dage førte træet fra Libanon til Jerusalems tempel.

Her i Betlehem blev nu det gamle ceder- og cyprestræ fra Libanon erstattet med fyrretræ fra Europas skove. Ved istandsættelsen blev kirken også mere ren, thi før havde duer, spurve og andre fugle bygget reder i den. Skønt man i midten af det sekstende århundrede klagede over kirkens dårlige tilstand, fordi regnen trængte igennem mange steder, så bevarede den dog endnu 1542 prægtige skatte fra korsriddertiden, og i det mindste dele af den kaldtes skøn endnu mod slutningen af århundredet. Så man i væggenes marmortavler, var det som i et spejl, hvor alt, hvad der foregik i kirken, spejlede sig. Især rostes mosaikken på midterskibets sidevægge. 1586 kunne man endnu kende figurerne, men i det næste århundrede forfaldt det skønne kunstværk. Dog kunne man endnu 1673 se store og skønne mosaikbilleder. Det er ikke let at forstå, hvorledes man i 1778 kunne kende figurer af rå mosaik, som fremstillede det Gamle Testaments historie.

Fra første fjerdedel af det sekstende århundrede har man nøjere beskrivelse af, hvad disse billeder fremstillede. Ikke alene var det historien fra skabelsen til dommedag, men i en bue fandtes hele slægtsregisteret, som det findes i Mathæus Evangeliets 1. kapitel, fremstillet til venstre herfra hele evangeliets slægtsregister. Over hoveddøren, som var anbragt mod øst, og som aldrig åbnedes, stod det træ, hvorfra Adam udsprang, den første gren bar Ezekiel, den anden Jacob og så fremdeles hver gren en af de profeter, som havde spået om Kristi komme, hver af dem havde en profet i hånden.

I det syttende århundrede var billederne allerede meget utydelige, da en del af det mosaiske arbejde, som forestillede hellige, tildels var faldet af og øde-

lagt, så man ikke kunne se og bedømme det hele. Mosaikken forklaredes ved indskrifter både på latin og græsk fremstillet i guld.

I den første fjerdedel af det syttende århundrede fandtes forskellige græske, latinske og en armenisk indskrift. Den sidste lød i oversættelse således: »I året 676 blev den hellige Marias dør ved medvirken af patrene Abraham og Arachel under Etum Konstantins søn Ermans begæring istandsat. Kristus Gud Herren hjælpe deres sjæle. Amen«. Over billederne op til vinduerne fandtes på nordsiden i firkantede rum buer, under hver af dem stod en skikkelse med en bog eller et røgelseskar på den ene side og hjerte og kors på den anden. Oven over og til dels i to kolumner neden under stod græske indskrifter, som berettede om forskellige afholdte konsilier, og hvilke biskopper der havde besøgt dem. I det store kapels korhvelving var en fremstilling af englen, som hilste Jomfru Maria. På selve buen Abrahams og Davids billeder med latinske indskrifter. Til højre så man apostlene i siddende stilling og lige over for til venstre de samme bærende Maria på dødsbåren, over dette billede var en latinsk under en græsk indskrift.

I den højre eller nordlige tempelkorsarm hævdede sig en af søjler understøttet trone. På en dør sås Kristus med Thomas og de andre disciple, og der læstes: *Ianuis clausis, Inferdigitum huc.* (Læg din finger her.) Derefter fulgte himmelfarten og ordene: *Ascensio + Vivi Galilei, quid statis aspiiciente in celum (?) His Jesus qui assumtus est sic veniet quemad modum vidistis euma.* I den venstre eller sydlige korsarm fandtes nogle ikke helt dårlige brudstykker.

I hvælvingen mod syd så man vismændene tilbedelse og englen, der førte dem ad en anden vej. En tavle havde indskriften: *Ecce virgo concepit et pariet filium et vacabitur nomen ejus Emanuel.* I denne arm fandtes også den samaritanske kvinde i samtale med Kristus og indskriften: *Loquitur Samaritana Jo-cachim.*

Højere oppe var et næsten forfaldent billede af en person siddende ved et bord med en bog. På billedet stod: *S. Joh. Evangelista* og på bogen: *In pricipio.* Underneden var malet Kristi Forklarelse i nærværelse af Moses og Elias, Peter, Jacob og Johannes, og indtoget i Jerusalem palmesøndag samt følgende indskrifter: *Transfiguratio Domini Helian IHC. CHS (Jesus Kristus). Moises Ramis palmarum IHS XPS Kristus.* På den vestlige side var Kristi tilfange-tagelse fremstillet med ordene *Petrus Judæorum.* Alle disse billeder og indskrifter var fremstillet i mosaikarbejder, kun mellem skibets vinduer var en stor engel malet temmelig tarveligt. På søjlerne havde man også malet helgenbilleder med indskrifter, hvoraf man endnu i vore dage kan se tydelige spor.

Efter midten af det 17. århundrede skildres kirken som delvis faldefærdig, mest på grund af, at grækerne tog blyet af taget og solgte det til tyrkerne, der lod støbe kugler af det. De græske munke savede også hele brædder ud af træbjælkerne, så det var intet under, at huset blev helt gennemsigtigt, og regnen trængte ned i kirken, medens fuglene byggede reder i den og gjorde sådan larm, at man knap kunne høre et ord.

Således kunne det dog ikke vedblive at gå, og 1672 blev den efter istandsættelse indviet af den græske patriark Dositheus, samtidig holdtes en sy-

node i Konstantinopel mod Calvin og hans tilhænger Kyrillus Lakaris lære. Det var på synodens foranstaltning, at kirken blev istandsat, og det var meget kostbart, da der nu måtte isættes helt nye tagbjælker og zinktag. Havde man fra først af holdt taget vedlige, ville man endnu kunne have set det træarbejde, som indsattes under korsriddernes herredømme; men det nye arbejde rostes som smukkere end det gamle. Så vidt vides er der ikke senere sket nogen fornyelse, men omkring 1840 klagedes over, at kirken forfaldt, og 1842 fik grækerne et Firman med tilladelse til at istandsætte kirken. Ved denne istandsættelse, som var kostbar, blev den gamle byggeplan bibeholdt, blandt andet istandsattes også kirkekolets nordlige vinge, som er tildelt armenierne.

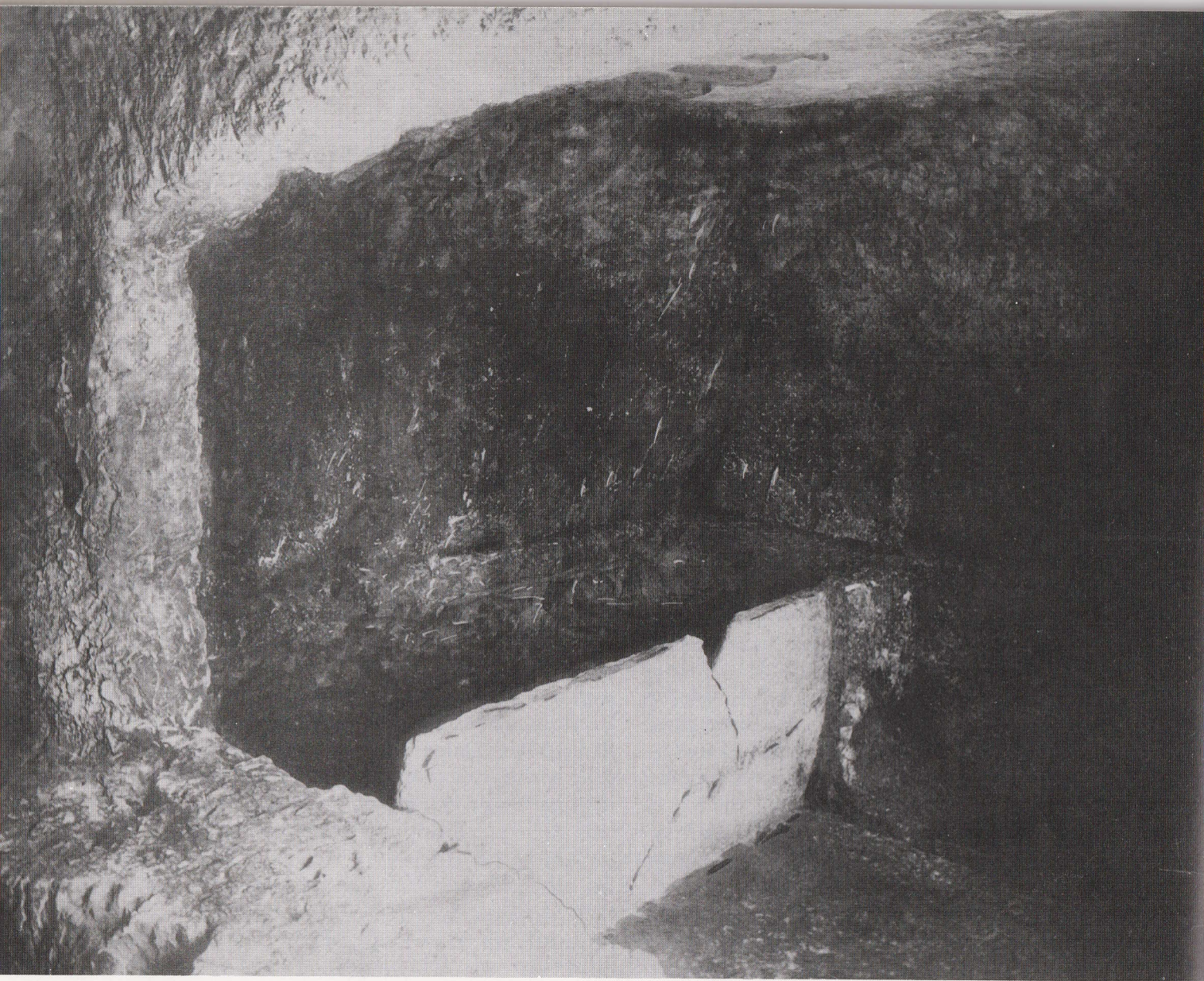
Man vil af disse historiske oplysninger se, at det er fejlagtigt at mene, at kirken er et af kejserinde Helenes bygningsarbejder, lige så lidt som at bjælkeværket er fra korsriddertiden; men der er stor sandsynlighed for, at den ved alle ombygninger og istandsættelser har beholdt samme stil og form, som den havde fra først af. Hvilke forskellige kirkeafdelinger den har tilhørt i tidernes løb, har man ingen bestemte beretninger om.

Efter korsriddernes bortjagelse i 1187 kom de syriske kristne uden tvivl i besiddelse af den. Da nogle franciskanere bosatte sig i Betlehem, synes de at have tilvendt sig en del af den. Det byggearbejde, som de vesterlandske foretog i midten af det 15. århundrede, viser, at de på den tid herskede her, og de beholdt magten i hele det næste århundrede. Men i begyndelsen af det 17. århundrede var deres hersker-tid forbi. Skønt der i 1616 blev sagt, at kirken til-

hørte alle nationer, var grækerne og armenierne dog de vigtigste. Grækerne forsøgte nu at fortrænge latinerne, hvad også lykkedes så godt, at kirken mod slutningen af århundredet tilhørte dem alene. Den ombygning, som de foretog 1672, var åbenbart en triumf for dem og tjente til bedre at befæste dem.

Det varede også temmelig længe, før latinerne vandt deres tabte rettigheder tilbage. Ved den i 1738 levende Dauphines fødsel udvirkede den franske gesandt hos sultanen retten til besiddelse af højaltrene for dauphinerne, og grækerne havde ikke mere ret til fra alle sider af altrene at holde messe. 1758 blev latinerne atter fortrængt fra det allerhelligste af grækerne, som også lod bygge en mur for at skille det fra skibet. Tilhørte kirken i 1813 grækerne, så var skibet to år senere i armeniernes besiddelse. I 1829 havde de overmagten i gudshuset, som måtte forlades af den latinske menighed, fordi den ikke kunne eller ikke ville betale en pengesfordring til Pashaen. Den gang tilhørte midtalteret og den ene vinge armenierne, den anden grækerne. De penge, som grækerne og armenierne sendte til den ottomanske Port og Pashaen i Damaskus i forrige århundrede, overdrog besiddelsen til dem. I vor tid gør grækerne sig mest gældende i skibet.

Jesu formodede grav ved Gordons Golgatha

Fødselskapellet

Dette ligger under og i samme retning som det store kor. Der er tre indgange, som fører til St. Katharinakirken, en fra hver side af koret og en mod vest. Mærkelig nok har de to nedgange ikke lige mange trin. Sydtrappen har 13, mens nordtrappen har 16 trin. Dette stemmer med tallet fra 1449, skønt trappeperne istandsattes 1842. Den første beretning om en trappe er fra det 12. århundrede. Til venstre for højalteret var nedgangen, og den havde 16 trin. Efter dette må man antage, at der dengang kun fandtes den ene nedgang, hvad der er meget naturligt, da hulen kun har haft en. Sandsynligvis har man så senere lavet en skakt ned igennem klippetaget, siden der i det 14. århundrede kom to nedgange. Denne skakt er naturligvis blevet udhugget for at lette til- og udgangen for den store menneskemængde, som besøgte stedet.

Den tredie nedgang findes i det sydvestlige hjørne af St. Katharinakirken. I tre afdelinger fører en mørk trappe ned i de uskyldige børns kapel. Denne nedgang tilhører en nyere tid og er minoriternes værk, som i deres stræben efter uafhængighed ønskede en fri nedgang til fødselshulen. Denne underjordiske forbindelse mellem Katharinakirken og hulen udførtes i 1474. Selv for pilgrimme holdtes den skjult, da franciskanerne frygtede for, at den skulle blive spærret og de selv miste adgang til stedet, der som de orientalske kristne og saracenerne opdagede den. Gennem den kunne minoriterne komme fra St. Nicolauskirken, som Katharinakirken dengang hed, ned i fødselshulen uden at gå gennem den store kirke. I en beskrivelse af sin rejse til det hellige land i 1480 omtaler broder Felix Fabri denne gang.

En fjerde indgang førte fra Kapucinerklosterets korsgang ind i den såkaldte Hieronimus celle, hvor man endnu kan se den tilmurede indgang. Der findes endnu 3 trin, og sporene af en dør. Tilmuringen af den unødvendige dør blev foretaget af franciskanerne. Man må ikke lade det upåagtet, at Jeromes celle ikke stod i forbindelse med fødselskapellet, og at der må have været en særlig indgang fra korsgangen. Men så snart franciskanerne drev en tunnel fra deres kirke til de uskyldige børns kapel, så de, at en tværtunnel på et dusin fods længde kunne bringe hele denne grube af grave i sammenhæng, og derved blev den særlige indgang til Jeromes celle overflødig. Før 1556 vides intet om denne tværtunnel.

Selve fødselskapellet, som også kaldes krybbekapellet eller den hellige hule, er ikke stort. Det er meget kortere og smallere end kirkekoet. Det oplyses af mange lamper, tildels af sølv, som er skænket til kapellet fra Venedig, Frankrig, Østrig og Spanien. Gulvet er belagt med sort- og rødåret marmor, som man med flid har spaltet, for at muhammedanerne ikke skulle røve det. Væggene består dels af marmor, dels behængt med silkestof. Før 1719 var de helt af marmor, en tid hvidt med sorte årer, derefter grå, blåsprængte, lange marmortavler, senere hvide og 1719 gråt, bølgeagtigt stribet. I 1646 rostes marmoret, der beklædte væggene, som særdeles smukt. der var nogle og fyrretyve af de skønneste hvide og halvgrå, halvsort-årede tavler, der kastede en glans som et spejl.

Nu er kapellet ikke så kønt, som det uden tvivl har været i det 16. og 17. århundrede, men nu som den gang fyldes den ærefrygtige pilgrim, som stiger ned i den hule, hvor verdens største under er sket,

med en følelse af hellig beundring over Guds kærlighed til os syndige mennesker.

Men selv et såre helligt sted trænger tyve og røvere, ja selv mordere ned. I det 15. århundrede var det skik, at hver pilgrim, som besøgte det hellige sted, lagde en gave på fødselskapellets alter, ofte guld, sølv og kostbare ringe. Broder Felix Fabri fortæller, at da han tillige med en del andre pilgrimme besøgte stedet og ofrede deres gaver, var der en blandt dem, en orientalsk pilgrim, som bukkede sig ned for at kysse stedet, men samtidig strøg han to dukater til sig. Heldigvis blev det set af de tilstedeværende, som greb og holdt ham, til han tilbagegav sit rov. Det samme skete, da Felix Fabri nogle år senere atter besøgte stedet, da var det en araber, som forsøgte at stjæle af gaverne, men han blev også opdaget. Det lader således til, at der den gang har været nogle røvere, måske en hel bande, som har klædt sig ud og blandet sig med pilgrimmene for at kunne stjæle i fødselskapellet.

Når man læser om slige tildragelser på de helligste steder, så fyldes man vel med afsky for sådanne gudløse og ryggesløse mennesker; men det er dog ikke noget at regne mod den ugerning, som blev begået hin efterårsdag i det Herrens år 1887, medens vi selv boede i Betlehem. Da fjendskabet jo er stort mellem den græske og den latinske kirke, så har hver afdeling sin bestemte tid af dagen til at holde deres messer, lige som de såvel som armenierne har et bestemt antal lamper at holde i orden. Så skete det en dag, mens de græske præster holdt deres messe, at nogle tilrejsende Franciskanermunke ville gå ned i kapellet. De blev advarede, men tænkte vel, at de som tilrejsende nok kunne gå derned, selv om

grækerne læste messe. Men hvad skete: idet de steg ned ad trappen, trak en af de græske præster sin revolver frem, fyrede og dræbte tre af dem. Naturligvis blev morderen straks grebet og ført i fængsel. I alle græske kirker hele verden over skulle der holdes bodsmesse for synderen. Hvilken straf han idømtes, huskes ikke, kun vides, at kort efter forsvandt han fra fængslet, ingen ved hvor han blev af.

I 1847 blev den store sølvstjerne over det formodede fødselssted stjålet. De romerske katolske beskyldte grækerne for tyveriet. Den franske konsul gjorde sig al umage for at finde den skyldige, men den tyrkiske statholder var ligegyldig for sagen. Fra det 15. århundrede erfarer man, at en kristen følte uren kærlighed til en saracenerkvinde. Hun modstod længe hans tilnærmelser, endelig erklærede hun sig villig til at opfylde hans ønske, når det kunne ske i fødselskapellet; men da hun kom derind, undslap hun, slog alarm blandt saracenerne og fortalte, hvor slette de kristne var. Dette skal være grunden til, at de blev så ivrige efter at jage de kristne ud af Palæstina. En spanier beskyldte offentligt grækerne for at drive utugt i fødselskapellet, fordi de var af den mening, at frugten heraf ville blive et lysets barn. Om det er sandt eller ej vides ikke, men grækernes overtro grænser til det utrolige.

Muhammedanernes opførsel, når de kom ind i kristentemplet, stod i stærk modsætning til de kristnes. Lige som i moskeerne kastede de sig bedende med ansigtet mod jorden og kyssede den, og når de gik, vendte de aldrig ryggen mod alteret. Ikke alene kom de fra Jerusalem og den nærmeste omegn, men Hadhsen eller pilgrimmen, som var på vej til Hebron eller Mekka, lagde vejen gennem Betlehem. I overle-

veringen om profetens natlige himmelfart hedder det, at Gabriel sagde til ham: »Stig her ned og forret din bøn«, og da han var færdig med bønnen, spurgte englen: »Ved du, hvor du har bedt? Du har bedt i Betlehem«. Amon Alasz' søn Abdallah sendte olie til Betlehemslampen, for at den kunne tændes ved Jesu fødested. Dette beviser, at muhammedanerne har og endnu holder stedet helligt, thi enhver hadhs, som gæster det hellige land, skal også til Betlehem.

Hvem kapellet har tilhørt i tidernes løb findes ingen sikker beretning om. Først drog franciskanerne som dets besiddere omsorg for det. Kort før 1656 blev det taget fra dem, indtil den ottomanske regering i 1698 atter tilkendte dem det, og med sikkerhed vides, at det tilhørte dem i første halvdel af det 18. århundrede.

Det sted, hvor efter traditionen Maria fødte Jesus Kristus, ligger midt i den østlige ende af kapellet mellem de to trapper. Her er en rund niche beklædt med marmorplader. Gulvet er ligeledes belagt med en marmorplade med en strålekrans af sølv i midten. I de sidste 400 år har dette sted ikke altid været ens prydet. I det 15. århundrede var der hugget en stjerne i en sten. Vi erfarede, at i 1586 var der i gulvets midte en grønspættet sten.

Kristi fødested, hvad det var, og hvad der er

Kristi fødested var ikke i byen, men på de tilstødende højdedrag op til muren. Jeg ønsker at vise, hvad det sted var og er, før Kristi komme, i dommernes, profeternes og Juda kongers tid. Læseren må vide, at Salmon, Nahasjons søn, giftede sig med skøgen Rahab fra Jeriko. Denne Salmon var en af de største høvdinge i Israel, da de gik over Jordan og tog landet med magt. Han og hans hustru ejede Betlehem, og de havde deres hus og fæstning her. Han byggede en stor bygning op mod muren, således at hans hus ikke hørte med til det på klippen. En hulning i klippen dannede en grotte, som var nyttig som kælder og forråds-kammer; og når det var meget varmt, sov folk dernede, og frugtsommelige koner fødte derne-de; således fødte Rahab Boaz, som efter sin faders død blev dommer og giftede sig med Ruth, som i denne hule fødte Obed. Obeds hustru fødte igen Jesse, og Jesses hustru fødte David her. Efter at David var blevet konge, flyttede han med hele sin husholdning til Jerusalem på Zion, men Betlehem kaldtes Davids by, fordi han var født og salvet til konge her.

Efter den tid forfaldt huset, og det brugtes af handlende til at drive deres forretning i. I det hele taget brugtes det som et herberge. Det var fødselsstedets første stadium. Det næste er således: Det fik lov til helt at forfalde, hvælvingerne styrtede sammen, og murene faldt ned, så der ikke mere kunne være butikker, men murenes ruiner stod endnu, og herpå rejstes der en dårlig bygning og en hule, i hvis ene ende grotten fandtes. Denne brugtes til herber-

ge, hvor fattige folk tog ind og bandt deres dyr og vogne og andre ting, som der ikke var plads til i byen.

Således vedblev stedet at bruges, til Josef og Maria kom og tog ophold, da de ikke kunne finde rum i byen. Og da tiden kom, gik Maria ind og fødte barnet i samme hule, som David og hans forfædre var født i.

Det tredje stadie er således: Da Herodes efter flugten til Ægypten ikke kunne finde barnet, ødelagde han herberget, rev murene ned og forbød at genopbygge det. Således forblev stedet til efter Herrens himmelfart. Da begyndte Maria at besøge stedet med sine venner, og således kom også andre troende folk til for at ære dette hellige sted. Da de troende efter Marias død vedblev at ære stedet, blev jøderne rasende, forbandede stedet og dem, som besøgte det, og blokerede vejen, som førte dertil, med sten. Således forblev det, indtil Titus og Vespasian tog Jerusalem og spredte jøderne.

De kristne samlede sig nu atter, rensede Herrens fødested og valfartede hertil, indtil kejser Ælius Hadrianus' tid, hvor man oprejste gudebilleder på de hellige steder. Fødestedet brugtes til grædeplads for Adonis. I mere end 300 år var stedet brugt til afgudsdyrkelsen, da St. Helena, af fødsel tysker, efter at være blevet kejserinde og kristen, drog til Jerusalem, derfra til Betlehem, hvor hun rensede stedet. Under ruinerne fandt hun Herrens krybbe ubeskadiget med hovedstenen, tøjet og Josefs sandaler. Da stedet var rensat, byggede hun en pragtfuld kirke, udstyret med det fineste marmor og mosaikarbejder. Til spot kaldte jøderne hende »Kvinden af stal- den«.

Det femte stadie er som følger. Efter den tid blev hele Østen kristnet, og de hellige steder besøgte af alle nationer. En del hellige mænd solgte alt, hvad de ejede, og drog til det hellige land for at bosætte sig. Blandt dem var Jerome fra Rom, som valgte at bo i Betlehem ved Herrens krybbe. Efter denne gyldne tid tiltog de kristnes synder, og i Benedict den 8.s tid opstod det store skisma i kirken, saracenerne erobrede landet og holdt de hellige steder i mange år og krævede tribut. Derefter kom storridderne. Da de havde sejret og fået en konge i Jerusalem, genopbyggede de kirke og kloster og indsatte præster og prælater. Efterhånden forfaldt også de til de mest grove synder selv i helligdommen, og det sjette stadie fylder enhver kristen med sorg, thi saracenerne sejrede atter. Det syvende stadie er, som Felix fandt det. Da sultanen kom til Betlehem, rev han bymuren ned, ødelagde klostrene, men da han ville tage marmor bort fra kirken, skete miraklet med slangen. Skønt kirken forfaldt, istandsattes den dog med materiale fra Venedig.

Beskrivelse af Betlehem

Betlehem er en gammel by, hvis første navn ikke kendes, da skriften nævner den Ephrata, som den kaldes efter Calebs hustru, der begravedes her. Det siges, at denne Ephrata var Moses' søster Miriam, som efter at hun var helbredt for spedalskhed kaldtes Ephrata. Hun døde og begravedes i ørkenen (4. Mosebog 20:1). Senere flyttede Caleb liget til Betlehem, som den gang havde et andet navn, men han kaldte den Ephrata. At hun var Calebs hustru bekræftedes af alle, men at det var Moses' søster, nægtes af mange, som det kan ses af Nicolas de Lyras forklaring til 1. Krønikebog 2: Jerome siger, at hun var Moses' søster. Først efter den hungersnød, som var i Elimeleks dage, fik den navnet Betlehem, Brødhuset, da her var meget frugtbart.

Betlehem har fra gammel tid været beboet af gode borgere (Nobleman), skønt den aldrig var stor, da den plads, hvorpå den ligger, forhindrer det. Nu er byen tæt befolket, og indbyggerne bryder sig ikke om mure og grøfter. De fleste er østerlandske kristne, som er i forbund med saracener og arabere, og som ernærer sig af landets frugtbarhed. Da landet deltes, tilfaldt Betlehem Juda stamme.

Slutning

Vi overværede gudstjenesten og højmesse i Betlehem. Derefter besteg vi vore æsler og red fra Betlehem ned i dalen for at besøge »Gloria in Excelsis-kirken«, hvor hyrderne vågede, da Herren fødtes. På vejen hertil kom vi til et halvt ødelagt kapel til minde om, at da Josef i drømme advarede sig mod at blive i Betlehem, skyndte han sig at flygte med moder og barn (Math. 2:19). Han gik da ned gennem dalen til Sodoma over Jordan, den samme vej som Israel var kommet ind i landet på, thi han vidste ikke, der var en nærmere vej til Ægypten. Men da han kom til stedet, hvor kapellet nu står, mødte han en engel, som viste vejen til Hebron, derfra til Gaza og langs Middelhavets kyst.

Senere kom vi til nogle forfaldne mure på en høj. Vi hørte, at her stod en gang et kapel til minde om følgende: Da englenerne havde forladt hyrderne julenat, og disse begav sig på vej, begyndte de at tvivle og blive bange for, at det, de havde hørt, ikke var rigtigt, men kun en illusion. Da de nu stod på dette sted og talte med hinanden om sagen og bedende til Herren, viste englen sig og forsikrede dem om sandheden. De faldt da med tak på deres knæ og gik hurtigt videre.

Herfra gik det ned ad højen og gennem olivengårde til en dal fuld af pløjede marker og enge. Midt i dalen fandtes store, ødelagte mure og ruinerne af en kirke, hvoraf forpartiet endnu stod. Syngende »Gloria in Excelsis« gik vi ind i ruinerne hen til koret, hvor der endnu stod et indviet alter. Denne kirke står på det sted, hvor hyrderne vågede julenat. Her findes også deres grave, da de ikke ville begrave

ves andre steder. St. Helena byggede en kirke på stedet tillige med et nonnekloster. Det kaldes »Gloria in Excelsis-konventet«. Dette sted indviedes først af de hellige mænd, som boede her, thi i 1. Mosebog, 35, læses, at da Jacob havde begravet Rachel, rejste han videre og opslog sit telt lige over for Edar tårn. Jerome siger, at dette sted er nær Betlehem, der hvor englene senere sang: Ære være Gud i det højeste. Dette er også Boaz' mark, i hvilken Ruth samlede aks. Her vogtede David sin faders får og dræbte løven og bjørnen. Dalen når mod øst til Sodoma og Det døde Hav. Der kan spørges, hvorledes kunne hyrderne holde vagt over fårene ved vintertid? Hertil må svares, at i østerlandene går hyrderne to gange om året og vogter får, i forårstiden og om vinteren, da temperaturen ikke er så forskellig sommer og vinter som i vesterlandene. Kristus fødtes på den tid, da græsset groede.

Johanne Beckholdts gravsted på den kristne kirkegård på Oliebjerget

© Peder Beckholdt udsendes ved årsskiftet 1979-80
til venner og forretningsforbindelser af
Vejen Bogtrykkeri

Skrift: Aldus fotosats

Repro: Vejen Bogtrykkeri

Trykkes i 200 nummererede eksemplarer

Et mindre oplag sælges gennem boghandlere